

A tagadástól az igenlésig

Adalék 1956 kultuszának vajdasági recepciójához

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc leverését követően mintegy harminc évig, csaknem a rendszerváltásig (1989) a hivatalos politika ellenforradalomként könyvelte el a történeteket.¹ Így lehetett, így volt csak szabad róla beszélni. A Kádár-rendszer különféle ideológiai bukfencekkel igyekezett minél tovább táplálni a köztudatban e meghamisított történelmi igazságot, ám ezt csak ideig-óráig tehetette. Várható volt ugyanis, hogy a hivatalos magyar politika egy nap eljut majd a forradalom tagadásától a forradalom igenléséig, beismeri korábbi tévedéseit, amire egyébként országon belül és kívül sokan oly sokáig vártak. Ezrek vártak erkölcsi elégtételt. Csakhogy a tagadástól az igenlésig nem volt oly rövid az út.

Időre volt szükség.

Első lépésben a hivatalos magyar politikának nyilvánosan be kellett ismernie, hogy tévedett. Nos, harminc évvel a forradalom után ez is megtörtént. A vezetés „elismerte, hogy a nemzettől idegen rendszer erőszakos fenntartása tragikus tévút” volt.² Ugyancsak, a magyar fiatalok azon követelésére, hogy az állam- és pártvezetés „a közelmúlt eseményeit autentikusan értékelje”³, az MSZMP különbizottságot alakított a koncepciók perek (Rajk László, Szőnyi Tibor, Szalai András stb. kirakatperei) felülvizsgálására, sőt a magyar igazságügyi minisztérium felszólította az érintetteket, „hogy kérjék az eset felülvizsgálását, amivel hozzájárulnának a teljes rehabilitáláshoz”.⁴ Ezzel egyidejűleg kezdeményezték, hogy a témával történészek, jogászok, tudósok is foglalkozzanak, annak érdekében, hogy „ledöntsék a falat a múlt

¹ Fischer Jenő: Budapest, 1956. október 23. = *Magyar Szó*, 1989. okt. 23.

² Uo.

³ Felülvizsgálják a koncepciók pereket = *Magyar Szó*, 1988. okt. 23.

⁴ Uo.

és a jelen között”, amely akadályozta „a magyar társadalom általános konszenzusát”.⁵ E „faldöntés” után indulhatott csak el az anyaországban az „ideológiai tisztulás” folyamata, amely méltó kegyeletadást eredményezett, utóbb pedig 1956 kultuszának kialakulásához vezetett.

Mind Magyarországon, mind a vajdasági magyarság körében (a rendszerváltástól kezdődően) tetten érhető volt az 1956-os forradalom szerepe, jellege és jelentősége átértelmezésének folyamata, azzal a különbséggel, hogy itt nálunk az út talán nem a tagadástól vezetett az igenlésig, hanem inkább az (el)hallgatástól az igenlésig. Az ’56-os eseményekhez való viszonyulás változását Magyarországon a vajdaságiak a médiákon keresztül kísérték figyelemmel. Természetesen a médiák befolyásolták legjobban a vajdaságiak ’56-os képének kialakulását, kultuszának kiépítését is. Ha erről beszélünk, akkor voltaképpen egy specifikus kultuszreceptióra gondolunk, amely az anyaországból terjedt ki a határon túli magyar közösségekre (így a vajdasági magyarságra is), amelyekben többé-kevésbé már gyökeret is vert.

Az alábbiakban a *Magyar Szó* ide vonatkozó írásain keresztül kíséreljük meg felvázolni (1989-től) az ’56-os kultuszelemek átvételének folyamatát, illetve a magyar forradalom kultuszreceptiójának állomásait.

Az első szembeötlő tény ezzel kapcsolatosan a kezdeti terminológiai tévelygés, amely szükségzerű velejárója az effajta folyamatoknak. 1989-ben még „felkelésről” olvashatunk, amely során „megmozdult” az értelmiség „az állami szintre emelt terror” és „a párt parancsuralmi rendszere ellen”, s melyben „hangot adtak a nemzet sérelmeinek”.⁶ „Egy békés tüntetés heves felkelésbe billen(t) át” – fogalmazott a lap újságírója, mondván, hogy később, a szovjet katonai erők bevetésével megkezdték „a felkelés kíméletlen vérbe fojtását”.⁷ 1990-ben már a „szabadságharcról és mártírjairól” olvashatunk, meg arról, hogy „1956 mérföldkő és útjelző” a magyar történelemben.⁸ A magyar állam akkor emlékezett meg először hivatalosan 1956-ról.⁹ (Másfél évvel korábban minősítették először az 1956-os eseményeket nyomtatott szövegben népfelkelésnek, nem pedig ellenforradalomnak.)¹⁰ Hogy 1990-ben a forradalom évfordulója ünnep lett, hivatalosan is „forradalom és szabadságharc”, azt az anyaországi kegyeletadás is példázza: a főváros zászlódíszbe öltözött, az országgyűlés ünnepi ülést tartott, megkoszorúzták a Rákoskeresztúri temető 301-es parcelláját, és megemlékeztek a Kerepesi temető 21-es parcellájánál

---

⁵ Uo.

⁶ Fischer Jenő: Budapest, 1956. október 23. = *Magyar Szó*, 1989. okt. 23.

⁷ Uo.

⁸ Sinkovits Péter: 1956 mérföldkő és útjelző = *Magyar Szó*, 1990. okt. 24.

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

is.¹¹ Hogy itthon is változás történt a forradalom értelmezésében, s hogy már nálunk is „emberközbe” került, azt a *Magyar Szó* példája is igazolja, amely két folytatásban közölte Tomán László ’56-os budapesti emlékeit, tapasztalatait.¹² 1991-ben a forradalom évfordulóján már árnyaltabb megfogalmazásban olvassuk, hogy 1956 „a nemzeti egység óriási pillanata” volt, s a harc „a szabadságért és demokráciáért” folyt.¹³ 1992-ben címben olvassuk, hogy „’56 emlékéből merítünk erőt az útra”, továbbá azt, hogy Magyarországon nemcsak Budapesten, hanem több vidéki városban is ünnepi megemlékezésekre került sor – incidensek nélkül.¹⁴ Ugyanakkor napilapunk megkezdte a forradalmi események kronológiájának közlését is.¹⁵ 1993-ban a megemlékezések még árnyaltabb megfogalmazásúak lettek, és kiterjedtek Jugoszlávia szerepvállalásának megítélésére, valamint a forradalom veszteségeinek számbavételére is.¹⁶ A többi között azt olvassuk, hogy „Tito és a jugoszláv kormány fontos szerepet vállalt a hivatalban levő Nagy Imre-kormány összeroppantásában. Tito semmiképpen sem tudott napirendre térni afölött, hogy 56 októberében kommunistákat üldöztek Magyarországon”.¹⁷ A forradalom veszteségeiről olvassuk, hogy „a hatalomra juttatott új rezsim kemény kézzel csapott le: csaknem 800 személyt ítelt halálra, s közülük 1956 decembere és 1962 között mintegy 600 embert végeztetett ki. Magyarország újkori történelme példátlan vérengzésének esett áldozatul Nagy Imre is, a forradalmi események egyik kulcsfigurája”.¹⁸ Volt még egy fontos kitétele is a megemlékezésnek, amely kimondta, hogy a magyarországi rendszerváltással sor került azoknak az eszméknek a megvalósítására, „amelyeket még a forradalom résztvevői tűztek zászlójukra 1956 októberében, és áldozták érte életüket”.¹⁹ Ez az eszmei folytonosság megeléje szemponyjából volt jelentős megállapítás. Egyébként 1993-ban a magyarországi megemlékezések „nem múltak el mindenütt napi politikai célzatú beszédek, néhol incidensek nélkül”.²⁰ 1994-ben az „emlékezés fényén” volt a hangsúly, a kegyelet külsőségein.²¹ 1995-ben az ünnepet beárnyékolta az a körülmény, hogy a magyar ellenzéki pártok

---

¹¹ Uo.

¹² Tomán László: Lyukas lobogók = *Magyar Szó*, 1990. okt. 23. Tomán László: Valami új kezdődött el = *Magyar Szó*, 1990. okt. 24.

¹³ Csorba Zoltán: 1956 és öröksége = *Magyar Szó*, 1991. okt. 23.

¹⁴ J. Szabó József: „’56 emlékéből merítünk erőt az útra” = *Magyar Szó*, 1992. okt. 24.

¹⁵ J. Szabó József: A forradalmi események kronológiája ’56 = *Magyar Szó*, 1992. okt. 23., okt. 24.

¹⁶ J. Szabó József: Megvalósult eszmék = *Magyar Szó*, 1993. okt. 24.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo.

²⁰ Megemlékezések Magyarországon = *Magyar Szó*, 1993. okt. 24.

²¹ Sinkovits Péter: Az emlékezés fénye = *Magyar Szó*, 1994. okt. 25.

külön-külön tartottak beszédet, Csurkákék pedig tüntetésre készülődtek.²² Ugyanakkor megállapítást nyert, a forradalom erkölcsi örökségének számbavevétele után, hogy „ötvenhat szelleme Európa felé mutat”.²³

1996-tól, a forradalom 40. évfordulójától kezdve, a *Magyar Szó* mind több írást közölt 1956-ról. A jubileumról a lap több oldalon emlékezett meg 1996. október 22-én, 23-án és 24-én. Ezekben az írásokban olyan minősítéseket olvashatunk, hogy „1956 az emberi méltóság lázadása volt”²⁴, hogy „a lángot már nem lehetett megfékezni”²⁵, s hogy a harc „nem volt hiábavaló”.²⁶ Ettől kezdődően már nemcsak a magyarországi eseményekről adott hírt a *Magyar Szó*, hanem itthoni megemlékezésekről is. Ezek közül kettőt emelnék ki. Belgrádban, 1996. október 24-én a Jelenkori Történelmi Intézetben kerekasztal-beszélgetést szerveztek a forradalomról, magyar és szerb történészek részvételével.²⁷ Ugyanakkor azokban a napokban a szabadkai Népkörben Belényi Gyula történész, a JATE docense tartott előadást 1956 októberének történéseiről.²⁸ A többi között hangsúlyozta, hogy „a forradalom jelentősége abban rejlik, hogy a magyar társadalom megmutatta, van belső tartása és ereje szembeállni egy olyan rendszerrel, amely elviselhetetlen”.²⁹ Az előadás után Hegedűs Antal történész nyitotta meg az ’56-tal foglalkozó fotókiállítást.³⁰ „Tizenhat fotón az egész ország megmozdulása szerepel” – olvassuk a tudósításban.³¹

1997-ben már (címben is) „ötvenhatunkról” olvasunk, amely immár ilyen megfogalmazásban a miénk is, tehát a forradalom kultuszának recepciójára utal.³² Akárcsak Tomán László cikke is a *Tizenhat pont*ról, amely már a forradalom itteni értelmezését példázza.³³ Az 1996-ban beindított ’56-os vajdasági magyar megemlékezések 1997-ben is folytatódtak. 1997. október 23-án Szabadkán, a VMSZ által szervezett rendezvényen, a Népkörben került bemutatásra az *És mégis magyarnak számkivetve...* című film, amely az 1956-os forradalmat követő határon túli atrocitásokat próbálta feltérképezni.³⁴ A Duna Televízió által készített film társszerzője Siflis Zoltán vajdasági

²² Sinkovits Péter: Beárnyékolt ünnep = *Magyar Szó*, 1995. okt. 22.

²³ Sinkovits Péter: Ötvenhat szelleme Európa felé mutat = *Magyar Szó*, 1995. okt. 24.

²⁴ „1956 az emberi méltóság lázadása volt” = *Magyar Szó*, 1996. okt. 22.

²⁵ A lángot már nem lehetett megfékezni = *Magyar Szó*, 1996. okt. 23.

²⁶ „Nem volt hiábavaló” = *Magyar Szó*, 1996. okt. 24.

²⁷ Tanácskozás 56-ról = *Magyar Szó*, 1996. okt. 23.

²⁸ Előadás, fényképkiallítás ’56-ról = *Magyar Szó*, 1996. okt. 23.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

³² Ötvenhatunk = *Magyar Szó*, 1997. okt. 23.

³³ Tomán László: Tizenhat pont = *Magyar Szó*, 1997. okt. 23.

³⁴ Az ’56-os eseményekre emlékeznek = *Magyar Szó*, 1997. okt. 23.

filmrendező volt.³⁵ Egy másik vajdasági magyar párt, a VM DP szabadkai szervezetének megemlékezésén³⁶ a Nyitott Ajtó elnevezésű tribünjén előadás helyett gyertyagyújtás volt, s egyperces hallgatással adóztak a forradalom emlékének.³⁷ Akkortájt már úgy fogalmazott a lap, hogy „ötvenhat a magyarság büszke öröksége”.³⁸

1998 októberében, míg Budapesten fáklyás felvonulás és mécsgyújtás³⁹ volt a kegyeletadás egyik megnyilvánulása, addig Zentán a Művelődési Házban Gulyás János „*Semmisnek kell tekinteni...*” című filmjének bemutatásával emlékeztek a forradalom évfordulójára.⁴⁰ A film a Szovjetunióba történő 1956-os deportálásokat dolgozta fel.⁴¹ 1998 októberében a lap egyik képaláírásában olvassuk azokat a dicsőítő sorokat a forradalomról, amelyeket jelentőségünkél fogva immár a szabadságharcral egyenlítene ki: „Ötvenhatra a felemelkedő nemzet ugyanúgy támaszkodni tud, mint negyvennyolcra vagy történelmének más dicső eseményeire.”⁴² Ez már világosan jelzi kultuszának felfelé ívelését.

1999-ben '56 már „nemzetünk szellemi forrása” lett, ám a vajdasági megemlékezések még mindig csak egy-két (főleg szabadkai) rendezvényre korlátozódtak. A szabadkai Népkörben megtartott alkalmi megemlékezésen 1996. október 22-én Siflis Zoltán akkori községi művelődési titkár ezt szóná is tette, mondván, hogy „sajnos, '56 itt, Vajdaságban még nem következett be. Amikor 1956-ra emlékezünk, akkor saját sorsunkról is emlékezünk, hiszen egy zsarnoki hatalomnak vagyunk az áldozatai”.⁴³ A továbbiakban „szomorú tanulságnak nevezte azt a megcsömörlöttségből fakadó fásultságot, hogy Szabadkán kívül Vajdaságban sehol nem emlékeznek meg erről a csodálatos nemzeti szellemi forrásról”.⁴⁴ Az említett est vendége volt többek között Deák Ferenc drámaíró, akinek *Fojtás* című színpadi műve (amely az '56-os események vajdasági vonatkozásairól szól) második díjat nyert a kaposvári nemzetközi drámapályázaton.⁴⁵ Az emlékesten bemutatásra került Siflis Zoltán *Töredékek* című filmje, amelyben két Vajdaságban letelepedett

³⁵ Uo.

³⁶ Megemlékeztek 1956-ról = *Magyar Szó*, 1997. okt. 23.

³⁷ Uo.

³⁸ Sinkovits Péter: Ötvenhat a magyarság büszke öröksége = *Magyar Szó*, 1997. okt. 24.

³⁹ Sinkovits Péter: Ötvenhat emlékezete = *Magyar Szó*, 1998. okt. 22.

⁴⁰ Videofilm-vetítés 1956 emlékére = *Magyar Szó*, 1998. okt. 22.

⁴¹ Uo.

⁴² *Magyar Szó*, 1998. okt. 23.

⁴³ S. K. Á.: Nemzetünk szellemi forrása = *Magyar Szó*, 1999. okt. 24. Siflis itt a milosevići rendszerrel húzott párhuzamot.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Uo.

magyarországi menekült vallott meghurcoltatásáról.⁴⁶ 1999 októberében egy szokatlan megemlékezés is volt a lapban: Nagy Margit, a VMPE elnöke *Emlékezés '56-ra* címmel, a nemzeti ünnep alkalmából, keretes írásban üdvözölt minden szülőt és pedagógust, „akinek drága kincs a szabadság”.⁴⁷

2000-ben a szokásos '56-os megemlékezések mellett a *Magyar Szó* közölte Matuska Mártonnak Sörös Imréről, a temerini születésű '56-os mártírról szóló írását.⁴⁸ Ez a cikk, amely már '56 vajdasági kötődéseit dokumentálja, hozzájárult a Sörös-kultusz megalapozásához is. Hiszen 2001. október 23-án a temeriniek, a Vajdasági Magyar Demokrata Párt szervezésében, a Nyugati temető kopjafájánál Sörös Imrére emlékeztek.⁴⁹

2002-től mind több vajdasági kötődése van az '56-os megemlékezéseknek, mind több rendezvényen esik szó róla. 2002. október 26-án Oromon Raffay Ernő budapesti történész mondott alkalmi beszédet, Csorba Béla pedig Sörös Imre emlékét idézte.⁵⁰ M. Kiss Sándor és Kiss Réka budapesti történészek az Újvidéki Színházban tartottak előadást a forradalom eredményeiről és legfontosabb mozzanatairól.⁵¹ Előadásukat a *Magyar Szó* kivonatosan, két folytatásban közölte.⁵² Muzslyán a Mária neve plébániatemplomban a Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület szervezésében, énekkel, szavalatokkal emlékeztek az 1956-os magyar forradalomra.⁵³ Végül Tomán László idézte fel alkalmi írásában a 46 évvel korábban történeteket.⁵⁴

2003 októberében még több vajdasági megemlékezésre került sor. Az Észak-bácskai Cserkészkerület kerékpáros emléktúrát szervezt a kiskunmajsai 1956-os Múzeum és kápolna meglátogatására.⁵⁵ Zenta városa forradalmi emlékHzászlót kapott és kitüntető oklevelet, amelyet a budapesti emlékünnepeken Juhász Attila polgármester vehetett át.⁵⁶ Erre az elismerésre – a megindoklás szerint – csak azok a települések érdemesültek „amelyek őrzik és viszik magukkal ötvenhat szellemiségét, a szabadság és igazság szeretetét”.⁵⁷ A *Magyar Szó* emellett interjút készített RácZ Sándorral, az egykori

---

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Nagy Margit: *Emlékezés '56-ra* = *Magyar Szó*, 1999. okt. 23.

⁴⁸ Matuska Márton: Sörös Imre, a temerini születésű ötvenhatos mártír = *Magyar Szó*, 2000. okt. 22.

⁴⁹ Csorba Béla: Sörös Imrére emlékezünk = *Magyar Szó*, 2001. okt. 23.

⁵⁰ '56-ra emlékezünk = *Magyar Szó*, 2002. okt. 24.

⁵¹ B. Tóth Elvira: A felemelt fejek forradalma = *Magyar Szó*, 2002. okt. 23., okt. 24.

⁵² Uo.

⁵³ K. I.: Megemlékezés Muzslyán '56-ról = *Magyar Szó*, 2002. okt. 23.

⁵⁴ Tomán László: Már 46 éve? Már 46 éve! = *Magyar Szó*, 2002. okt. 23.

⁵⁵ k.: A cserkészek '56-os kerékpáros emléktúrája = *Magyar Szó*, 2003. okt. 23.

⁵⁶ Gergely József: Forradalmi emlékHzászló Zentának = *Magyar Szó*, 2003. okt. 25.

⁵⁷ Uo.

Nagy-budapesti Központi Munkástanács elnökével⁵⁸, valamint *Menekülés a vasfüggöny mögül* címmel visszaemlékezést közölt (több folytatásban) a sztálinvárosi (dunaújvárosi) '56-os eseményekről.⁵⁹ Emellett egy terjedelmes interjút közölt a topolyai Szabolcsy Ferencsel, az '56-os harcok egyik vajdasági résztvevőjével.⁶⁰ Hasonlóan gazdagok voltak az utóbbi két év megemlékezései is.

'56 kultuszának lassú, több évig tartó, ma is folyamatban lévő alakulása a Vajdaságban, amelynek főbb vonulatait a *Magyar Szó* írásai, tudósításai is szemléltetik, az idén, a forradalom 50. évfordulóján, minden bizonnyal újabb lendületet kap.

⁵⁸ Sinkovits Péter: A forradalomról beszélni kell = *Magyar Szó*, 2003. okt. 23.

⁵⁹ Soós József: Menekülés a vasfüggöny mögül = *Magyar Szó*, 2003. okt. 21.

⁶⁰ Mihályi Katalin: Az '56-os harcok résztvevője = *Magyar Szó*, 2003. okt. 23.